

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sara Boström

I skuggan av våldet

Om barns straffrättsliga skydd vid bevittnande av våld mellan närstående

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: HT 2019

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Forskningsläge	7
1.3 Syfte och frågeställningar	8
1.4 Avgränsning	8
1.5 Perspektiv	9
1.6 Metod och material	10
1.7 Disposition	10
2 BARN SOM BEVITTNAR VÅLD	12
2.1 Förekomst	12
2.2 Konsekvenser	12
2.3 Tystnadskultur och lojalitet	14
3 GÄLLANDE RÄTT	16
3.1 Barnagaförbudet	16
3.2 Misshandel	16
3.3 Ofredande	17
3.3.1 NJA 2005 s. 712	17
3.4 Straffskärpningsregel	18
3.5 Brottsskadeersättning	19
3.6 Brottsoffer och målsägande	20
4 FN:S BARNKONVENTION	21
4.1 Inkorporering i svensk rätt	21
4.2 Innehåll	21

4.2.1	Artikel 19	22
5	STÖD FÖR OCH INVÄNDNINGAR EMOT ETT STARKARE SKYDD	23
5.1	Remissyttranden gällande SOU 2019:32	23
6	ANALYS	25
6.1	Våldets konsekvenser	25
6.2	Sammanfattning av rättsläget	26
6.2.1	Misshandel	27
6.2.2	Ofredande och NJA 2005 s. 712	29
6.2.3	Straffskärpningsregel	30
6.2.4	Brottsskadeersättning	30
6.2.5	Ge barn som bevittnar våld status som målsägande	31
6.3	Stöd för och invändningar emot ett starkare skydd	32
7	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	33
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	34
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	39

Summary

Domestic violence is a serious and alarming social problem. Hundreds of thousands of children live in the shadow of domestic violence, forced to witness the brutality up close. The aim of this thesis is to describe and analyze the criminal justice protection available to these children by using a forensic method. The material used for this essay is based on the general sources of law together with literature of non-legal nature. It shows that one in ten children in Sweden, at some point, has experienced domestic violence. These children are strongly affected and the consequences appear in both physical and mental forms, short-term as well as long-term. Furthermore, it is found that the psychological stress resulting from being a witness to such violence can be as harmful as being physically subjected to it. The essay argues that witnessing domestic violence should be equated to being subjected to psychological violence.

Despite the extent of the problem and its serious consequences, children who witness domestic violence lack criminal justice protection under current Swedish law. The essay presents several categories of crime that include psychological violence, but practical obstacles make it impossible to apply those categories to affected children. Nor is there a single crime in the existing criminal code that regulates this situation, therefore children who witness domestic violence are not considered as plaintiffs.

On January 1, 2020, the Convention on the Rights of the Child was incorporated into Swedish law. Article 19 of the Convention mandates comprehensive protection for children against all forms of violence, including exposure to domestic violence. In order to be in compliance with the Convention, Swedish law must expand the protection currently provided to affected children. For the past few years, lawmakers have drawn attention to this problem and even introduced three legislative amendments to increase the criminal justice system's protection of these children. However,

this thesis argues that these changes are not sufficient. Children must be granted plaintiff status in order to be guaranteed the protection required by the Convention on the Rights of the Child.

Sammanfattning

Våld i nära relationer är ett allvarligt och alarmerande samhällsproblem. I skuggan av våldet lever hundratusentals barn som tvingas bevittna våldet på nära håll. Uppsatsen syftar till att redogöra för samt analysera det straffrättsliga skydd för barn som bevittnar våld genom användning av en rättsanalytisk metod. Materialet som använts för uppsatsens framställning grundas på de allmänna rättskällorna samt litteratur av icke juridisk karaktär. Uppsatsen redogör för att ett av tio barn i Sverige någon gång har upplevt våld mellan närstående. Av det studerade materialet framgår att barn som bevittnar våld mellan närstående påverkas mycket starkt och konsekvenserna visar sig i både fysisk och psykisk form, kortsiktigt såväl som långsiktigt. Vidare konstateras att den psykiska påfrestningen som följer av bevittnandesituationen kan vara minst lika skadlig som att utsättas för fysiskt våld. Uppsatsen argumenterar således för att bevittnande av våld bör likställas med att utsättas för psykiskt våld.

Trots problematikens omfång och dess allvarliga konsekvenser saknar barn som bevittnar våld mellan närstående ett straffrättsligt skydd enligt nuvarande svensk gällande rätt. I uppsatsen presenteras flera brottskategorier som omfattar psykiskt våld, men praktiska hinder omöjliggör en tillämpning på barnen ifråga. Det finns heller inget enskilt brott i brottsbalken som reglerar situationen och barn som bevittnar våld mellan närstående betraktas därför inte som målsägande.

Den 1 januari 2020 inkorporerades barnkonventionen i svensk rätt. Artikel 19 i barnkonventionen föreskriver ett heltäckande skydd mot alla former av våld, inklusive exponering av våld i hemmet, vilket innebär att svensk rätt måste utöka skyddet för barnen ifråga för att vara förenlig med barnkonventionen. Lagstiftaren har på senare år uppmärksammat problemet och infört tre lagändringar som gett barnen ifråga utrymme i lagstiftningen. Uppsatsen argumenterar för att dessa förändringar inte är tillräckliga, utan

att barnen måste få målsägandestatus för att tillförsäkras det skydd som barnkonventionen ställer krav på.

Förkortningar

Art.	Artikel
Barnkonventionen	UN Convention on the Rights of the Child
Barnrättskommittén	UN Committee on the Rights of the Child
BrB	Brottsbalk (1962:700)
BrSkL	Brottsskadelag (2014:322)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Ds	Promemoria i departementsserien
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
Kap.	Kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1974:740)
SCB	Statistiska centralbyrån
SoL	Socialtjänstlag (2001:435)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det finns stunder då livet är underbart men det ändras ofta väldigt snabbt. Jag har ofta suttit på mitt rum och gråtit för att jag hört min mamma skrika av slag på hela kroppen. Det finns nätter som jag inte kunnat sova på grund av skrik och bråk. Det finns fortfarande drömmar som får mig att skrika högt av skräck. – Flicka, 15 år.¹

Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer har varit föremål för debatt under flera decennier. På senare år har problemet kommit att uppmärksammas alltmer och det råder ingen tvekan om att det idag är ett allvarligt samhällsproblem. De som hamnar i skymundan i debatten är de drabbade barnen som tvingas se, höra och uppleva våldet på nära håll. De flesta våldshandlingar sker i hemmets trygga vrå vilket leder till frågan – vilken rättslig ställning har barnen som tvingas bevittna våldet?

Barn som bevittnar våld mellan närstående påverkas starkt av upplevelserna och riskerar att bli gravt traumatiserade. Skadorna ter sig i både fysisk och psykisk form, kortsiktigt såväl som långsiktigt. Hemmet som ska ge trygghet blir istället en plats som skapar rädsla och ångest. Barnet är fast och kan inte fly, då brottsplatsen är hemmet.²

Trots vetenskapen om att barn tar stor skada av att bevittna våld mellan närstående är detta inte kriminaliserat i svensk rätt idag. I förhållande till FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, framstår skyddet för barn som tvingas bevittna våld särskilt eftersatt. Framst med tanke på barnkonventionens artikel 19, som föreskriver ett långtgående skydd mot alla former av fysiskt och psykiskt våld.³

¹ Frisk (2003) s. 5.

² Metell m.fl. (2001) s. 8, 15.

³ Se CRC art. 19.

1.2 Forskningsläge

Den tidigaste forskningen rörande våld inom familjen utgick från den traditionella synen på barnmisshandel, det vill säga när barn utsätts för fysiskt våld av en närstående vuxen. Senare forskning har kommit att inkludera fler aspekter av våld i hemmet, vari även psykisk misshandel i form av bevittnande av våld har innefattats.⁴

En första studie av banbrytande karaktär genomfördes av Katarina Weinehall i slutet av 1990-talet, där följderna för barn som bevittnat våld mellan närstående lyftes fram.⁵ Därefter har flertalet studier och undersökningar gjorts med fokus på bevittnandesituationen i syfte att synliggöra barnets utsatthet samt redogöra för vilka olika konsekvenser dessa barn drabbas av.⁶

Forskningen på området är till övervägande del psykologiskt eller medicinskt inriktad. Den juridiska aspekten av barnets behov och rättigheter har länge legat i konflikt med vårdnadshavarens ansvar och intressen. Man har frågat sig hur tungt föräldraansvaret väger i förhållande till barnet som ett eget rättssubjekt. Även myndigheter som försökt sätta barnets bästa i främsta rummet har kommit i konflikt med föräldrarnas intressen.⁷

Den psykologiska forskningen har dock kommit att användas för att belysa det rättsliga problemet. I takt med att kunskapen på området ökat har lagstiftaren uppmärksammat situationen. År 2003 infördes en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 8 p. brottsbalken, BrB, som stadgar att bevittnandesituationen är en försvårande omständighet om ett brott undergräver ett barns tillit till någon närstående.⁸ Vidare genomfördes lagändringar i både socialtjänstlagen (2001:435), SoL, och brottsskadelagen

⁴ Jfr. SOU 2001:72 s. 107 ff.

⁵ Se avsnitt 2.2.

⁶ Se till exempel Lönnerblad (2018).

⁷ Prop. 2002/03:53 s. 117.

⁸ Prop. 2002/03:53.

(2014:322), BrSkL, år 2006.⁹ Däremot finns ingen enskild straffbestämmelse som är applicerbar på situationen, varför barn enligt gällande lagstiftning inte är målsägande i brott där de bevittnat våld.¹⁰

Den svenska regeringen uttryckte i november 2017 att de hade för avsikt att göra det straffbart att bruka våld i hemmet i åsyn av barn.¹¹ I juni 2018 tillsattes en statlig utredning för att undersöka möjligheterna att införa en sådan straffbestämmelse, vilket resulterade i ett slutbetänkande som nyligen varit ute på remiss.¹²

1.3 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka vilket straffrättsligt skydd som finns för barn som bevittnar våld mellan närstående. Vidare ska undersökas om detta skydd är förenligt med barnkonventionens artikel 19 som stadgar varje barns rätt att skyddas mot fysiskt och psykiskt våld.

För att uppnå uppsatsens syfte ska följande frågeställningar besvaras:

- *Vilket straffrättsligt skydd har barn som bevittnar våld mellan närstående i svensk rätt?*
- *Är barnets rättsliga skydd förenligt med barnkonventionens artikel 19?*

1.4 Avgränsning

Av tids- och utrymmesmässiga skäl kommer avgränsningar att göras, vilka närmare beskrivs nedan.

⁹ Prop. 2005/06:166.

¹⁰ Jfr. 20 kap. 8 § 4 st. RB.

¹¹ Wahlgren (2017).

¹² SOU 2019:32.

Uppsatsen kommer begränsa sig till att enbart behandla barn som bevittnar våld mellan närstående, utan att själva vara utsatta för fysiskt våld. Framställningen är vidare begränsad till att enbart undersöka svensk rätt och någon komparativ studie kommer därför inte att göras.

Socialtjänsten och andra myndigheter nära kopplade till barn som bevittnar våld mellan närstående har en väldigt viktig del i hanteringen av de utsatta barnen. Vad deras faktiska arbete består i kommer dock lämnas utanför ramen av denna uppsats.

En annan vald avgränsning är de allmänna skadeståndsreglerna i svensk rätt. De allmänna förutsättningarna för skadestånd som följer av skadeståndslagen kommer således inte beröras närmare.¹³ Det konstateras dock att barn som bevittnar våld mellan närstående har en begränsad möjlighet till skadestånd enligt svensk gällande rätt. I denna del framställs istället nuvarande reglering om brottsskadeersättning för barn.

Slutligen kommer inte alla artiklar i barnkonventionen behandlas närmare. Uppsatsen kommer främst beröra artikel 19, då denna har relevans i förhållande till uppsatsens syfte och frågeställningar.

1.5 Perspektiv

Uppsatsen utgår från ett *barnperspektiv*, ett begrepp som ofta används men som saknar en vedertagen definition. Enligt forskning inrymmer begreppet flera olika tolkningar som inte alltid överensstämmer med varandra.¹⁴ I förevarande uppsats likställs barnperspektiv med principen om *barnets bästa* som avser att värna om barnets rättigheter och tillerkänna barnet som ett eget rättssubjekt.¹⁵

¹³ Se skadeståndslagen (1972:207).

¹⁴ Andersson & Aronsson (2004) s. 204.

¹⁵ Se till exempel Schiratzki (2019) s. 43 och CRC art. 3.

1.6 Metod och material

För att besvara uppsatsens frågeställningar har en rättsanalytisk metod använts. Den rättsanalytiska metoden uppfattar argumentationen inom rättsvetenskapen som mer ”fri” i jämförelse med den rättsdogmatiska metoden som syftar till att enbart fastställa gällande rätt utifrån de traditionella och allmänt erkända rättskällorna; lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin. Den rättsanalytiska metoden ger utrymme till att, utöver att fastställa rätten, också analysera, kritisera och ifrågasätta rätten. Vidare möjliggör denna metod användandet av material från annan vetenskap och statistik.¹⁶ I ifrågavarande uppsats används den rättsanalytiska metoden främst till att analysera sambandet mellan den presenterade forskningens syn på barn som bevittnar våld i förhållande till den rättsliga regleringen.

Materialet som används för uppsatsens framställning grundas, utöver de allmänna rättskällorna, till stor del av tryckt material av icke juridisk karaktär. Flera böcker, som tar sin utgångspunkt i forskning och frågor som visat sig centrala för att förstå området, har studerats i syfte att förstå problemets omfattning. Även artiklar från *Läkartidningen* har använts för att redogöra för de olika konsekvenser som kan drabba barn som bevittnar våld mellan närstående. Genom att använda sig av ett varierande material ges förutsättningar för en bred analys i syfte att bidra med viktiga insikter och en ökad förståelse.

1.7 Disposition

Uppsatsen består av två huvudsakliga delar med totalt sju kapitel. Kapitel 1–5 utgör den första delen av uppsatsen vari den deskriptiva delen av uppsatsens ämne presenteras. Kapitel ett ger en allmän översikt över uppsatsens struktur och ämnets bakgrund. I det andra kapitlet avhandlas problemets förekomst och dess konsekvenser. Det tredje kapitlet tar sikte på

¹⁶ Sandgren (2018) s. 50 f.

barns rättsliga ställning i förhållande till svensk gällande rätt. I det fjärde kapitlet presenteras barnkonventionen, dess innehåll samt artikel 19. Fortsättningsvis lyfts argument för och emot barnets rätt i frågan fram, i förhållande till olika remissinstansers svar till SOU 2019:32, i kapitel fem.

Den andra delen av uppsatsen är indelad i två kapitel. I det sjätte kapitlet presenteras analysen som syftar till att dels undersöka den rättsliga ställning barn tillskrivs enligt svensk lagstiftning, dels besvara frågan om barns rättsliga skydd är förenligt med bestämmelserna i barnkonventionen. Analysen är av central vikt i uppsatsen och tar avstamp i de redovisade rättskällorna och den presenterade forskningen. Slutligen sammanfattas uppsatsens slutsats i kapitel sju.

2 Barn som bevittnar våld

2.1 Förekomst

Det är svårt att göra en exakt beräkning av hur många barn som bevittnar våld mellan närstående, då mörkertalet förmodas vara högt.¹⁷ Enligt uppskattningar som gjorts av kommittén mot barnmisshandel beräknas ungefär vart tionde barn i Sverige ha upplevt våld i hemmet mellan närstående vuxna.¹⁸ Av de 2,1 miljoner barn som finns i Sverige idag innebär detta att 210 000 barn är drabbade.¹⁹

2.2 Konsekvenser

Forskare är överens om att det inte går att urskilja en viss typ av våld, exempelvis det fysiska, som svårast för barn att uppleva. Det framgår att kombinationen av våld, hot, utsatthet, kränkningar och oro är av betydelse och vad som leder till traumatiska minnen. Flera barn vittnar om att den psykiska påfrestningen som följer av att bevittna våld kan upplevas minst lika svår som om det fysiska våldet hade riktats mot barnen själva.²⁰

Studier visar att barn som upplever våld av och mot personer som barnet är starkt bundna till och beroende av kan ge varaktig påverkan hos barnet på både kort och lång sikt. Det finns ett tydligt samband mellan att som barn uppleva våld mellan närstående och psykologiska och sociala problem senare i livet. Exempel på dessa är drogmissbruk, alkoholmissbruk, självskadebeteende eller destruktiva relationer. När ett barn utsätts för påfrestande situationer kan skyddssystemet, bestående av psykologiska försvarsmekanismer, överlastas vilket resulterar i psykologiska trauman som

¹⁷ Överlien (2012) s. 22.

¹⁸ SOU 2001:72 s. 26.

¹⁹ Enligt SCB:s officiella statistik fanns 2 155 434 barn i Sverige år 2018.

²⁰ Överlien (2012) s. 171.

barnet bär med sig. Våldet mellan föräldrarna är en central del av barnets vardag och påverkar hela barnets liv.²¹

De svåra skräckupplevelserna kan på kort sikt leda till allvarliga psykiska besvär där symptom kan vara sömnproblem, mardrömmar, sömngång, koncentrationssvårighet samt separationsångest. Ytterligare en konsekvens som kan uppkomma till följd av bevittnandet är en försämrad inlärningsförmåga vilket i sin tur kan leda till att barnets skolprestationer blir lidande.²²

På lång sikt visar studier att barn som upplever våld mellan närstående tenderar att utveckla posttraumatiskt stressyndrom i högre utsträckning än hos barn som utsätts för andra trauman.²³ När våld eller hot härstammar från en person som barnet samtidigt söker kärlek och omsorg hos blir de psykiska effekterna mer omfattande än när detsamma kommer från främlingar. Barn riskerar att utveckla personlighetsförändringar vilket kan innebära att deras förmåga att relatera till andra och deras empatiska förmåga minskar. Vidare kan deras självuppfattning och tro på framtiden gå förlorad.²⁴ Barn som lever i en familj där våld förekommer riskerar också själva att utsättas för grovt våld. Internationella studier visar att mellan 30 och 60 procent av de barn som växer upp i våldsamma miljöer själva har blivit utsatta för fysiskt våld.²⁵

Vissa forskare nämner också en teori om överföring av våld mellan generationer, *"the cycle of violence"*, för att beskriva de långsiktiga konsekvenserna av att uppleva våld mellan närstående som barn. Katarina Weinehall har gjort en undersökning på området, i vilken hon djupintervjuat femton ungdomar vars uppväxt präglats av mycket grovt våld.²⁶ Undersökningen visar att mönstret från gamla familjerelationer upprepar sig

²¹ Metell m.fl. (2001) s. 31, 36.

²² Janson & Almqvist (2000) *Läkartidningen*, s. 4094 ff.

²³ Metell m.fl. (2001) s. 36.

²⁴ Janson & Almqvist (2000) *Läkartidningen*, s. 4094 ff.

²⁵ Janson, Andersson-Gäre & Blennow (2008) *Läkartidningen*, s. 1027 f.

²⁶ Weinehall (1997).

i nya, framtida parförhållanden. Hälften av de intervjuade flickorna hade då blivit slagna av sina pojkvänner och samtliga intervjuade söner hade använt våld mot en flickvän vid något tillfälle.²⁷ Teorin har dock kritiserats från flera håll, eftersom den ger en förutbestämd bild av vissa barn som framtida våldsutövare.²⁸

2.3 Tystnadskultur och lojalitet

Man kan fråga sig varför barn tiger om våld som pågår hemma. Två begrepp som ofta återkommer i det studerade materialet är *tystnadskultur* och *barns lojalitet gentemot föräldrarna*. Båda två ses som faktorer till hur den utbredda problematiken kan gå många obemärkt förbi.²⁹

Våldet anses vara en familjehemlighet som inte ska röjas. Motiven bakom skiljer sig åt. Exempelvis kan det handla om att begränsa det obehag som följer av att bevittna våld. Genom att låta bli att tala om det högt hindrar man obehaget att ”smitta av sig” på andra händelser som man upplever bra. Ytterligare en anledning att låta bli att berätta om våldet som sker på hemmaplan kan vara ett sätt att undgå att framstå som avvikande, i negativ bemärkelse, i förhållande till andra. Barn tiger också för att hålla skammen i styr. Det är skamligt att ha en elak pappa när andra barn har snälla pappor.³⁰

Studier visar också att barn tiger av lojalitet gentemot sina föräldrar. Föreställningen om att hemmet är den trygga basen för barn är djupt förankrad i samhället och samma föreställning delas också av barnen. Att berätta för någon utomstående vad som faktiskt försiggår i hemmet bidrar ofta till att situationen förändras. Ofta bryts familjen upp och den ena

²⁷ Weinhall (1997) s. 172, 201.

²⁸ Eriksson (2007) s. 11.

²⁹ Lönnerblad (2018) s. 36.

³⁰ Eriksson (2007) s. 30 f.

föräldern kanske hamnar i fängelse. Spelplanen ändras vilket kan skapa en rädsla hos barnet då den trygga basen splittras.³¹

³¹ Eriksson (2007) s. 32 ff.

3 Gällande rätt

3.1 Barnagaförbudet

År 1979 införde Sverige, som första land i världen, ett totalförbud mot aga.³² Barnagaförbudet föreskrivs i 6 kap. 1 § föräldrabalken, FB. Med *aga* avses användande av våld i bestraffningssyfte, det vill säga kroppslig bestraffning eller annan kränkande handling i uppfostrande syfte som riktas mot barnet i efterhand för något som barnet har gjort eller underlåtit att göra.³³ Genom införandet likställdes aga med misshandel, i syfte att markera att såväl barn som vuxna har rätt att skyddas mot våld.³⁴ Barnagaförbudet medför dock inte straffbarhet. En handling kan emellertid vara brottslig, om motsvarande handling mot annan person är straffbar som misshandel enligt BrB.³⁵

3.2 Misshandel

Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd döms för *misshandel*, enligt 3 kap. 5 § BrB. Av förarbetena till lagen framgår att även psykisk sjukdom och psykiskt lidande inryms inom begreppet ”sjukdom”. För att psykiska besvär ska omfattas av bestämmelsen krävs att en medicinsk påvisbar effekt föreligger.³⁶

En medicinsk påvisbar effekt anses normalt vara besvär som föranleder sjukskrivning eller läkarintyg, vilket innebär att allmänna känslottringar

³² Lagen (1979:122) om ändring i föräldrabalken.

³³ Walin m.fl., *Föräldrabalken*, kommentaren till 6 kap. 1 §.

³⁴ Prop. 1978/79:67 s. 6.

³⁵ Walin m.fl., *Föräldrabalken*, kommentaren till 6 kap. 1 §.

³⁶ Prop. 1962:10 s. 83.

som vrede, rädsla, oro och sorg som ofta upplevs i samband med en skadegörande handling normalt inte utgör en ersättningsgill skada.³⁷

Mot bakgrund av lagtextens formulering uppkommer frågan om gärningen att utsätta barn för att bevittna våld skulle kunna anses falla inom ramen för psykiskt våld och således omfattas av bestämmelsen. Dels måste en medicinsk påvisbar effekt, exempelvis psykisk chock, kunna bevisas, dels krävs att effekten är en direkt följd av det psykiska våldet. Ett ställningstagande gällande kraven måste göras genom rättstillämpningen i varje enskilt fall.³⁸

3.3 Ofredande

Enligt 4 kapitlet 7 § brottsbalken gör sig en person skyldig till *ofredande* om denna fysiskt antastar någon annan eller utsätter någon annan för störande kontakter eller ett hänsynslöst agerande, om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt. Frågan huruvida barn som bevittnar våld mellan närstående kan anses ha utsatts för ett ”hänsynslöst agerande” och således utsatts för ett ofredande ställdes på sin spets i avgörandet NJA 2005 s. 712.

3.3.1 NJA 2005 s. 712

I fallet stod en man åtalad för att under lång tid ha misshandlat och våldtagit sin fru. Parets tre barn hade under fem års tid, vid flertalet tillfällen, tvingats bevittna pappans systematiska våld och hot mot mamman. Åklagaren gjorde därvid gällande att gärningarna var att bedöma som ett ofredande av barnen. HD konstaterade inledningsvis att det inte rådde något tvivel om att det generellt sett innebär en ”allvarlig påfrestning” för barn att tvingas bevittna våld mellan sina föräldrar. Domstolen påpekade också att denna insikt låg till grund för utformningen av straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 p.

³⁷ Ds 2004:56 s. 40.

³⁸ Bäcklund m.fl., *Brottsbalken*, kommentaren till 3 kap. 5 §.

BrB. Av den anledningen ansåg dock domstolen att det i viss mån skulle utgöra en dubbelbestraffning att bedöma bevitnandet som ofredande. Vidare fastslog HD att det skulle utgöra en ”pressad tolkning” av bestämmelsen att tillämpa 4 kap. 7 § BrB på barn som bevitnat våld mellan närstående. Ståndpunkten motiverades främst på bristande stöd i lagmotiven och praxis. Domstolen angav att en sådan tolkning skulle kunna ge upphov till ”besvärliga gränsdragningsproblem i andra fall då någon haft obehag av att ha bevitnat ett våldsbrott eller annat övergrepp”. Därmed ansåg HD att det saknades tillräckliga skäl för att i rättstillämpningen utvidga utrymmet avseende ofredande till att även omfatta barn som bevitnat våld mellan närstående.³⁹

3.4 Straffskärpningsregel

Intresset att skydda barn från upplevelser som riskerar beröva barnet sin trygghet var som ovan nämnt en bakomliggande orsak till utformningen av straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 p. BrB som trädde i kraft i juli 2003. Aktuell bestämmelse tar sikte på fall där brott varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person. Vid straffmätning av ett föregånget brott kan en sådan omständighet verka i försvårande riktning för den tilltalade.⁴⁰

Av uttrycket *ägnat att* följer att det är tillräckligt med ett brottsligt agerande som vid en objektiv bedömning kan anses skada tryggheten och tilliten hos ett barn.⁴¹ Vad gäller bestämmelsens tillämpningsområde följer av förarbetena att den inte enbart är till för att skydda barn som direkt utsätts för våldshandlingar, utan också barn som blir indirekta offer vid bevitnandet av våld mellan sina föräldrar.⁴²

³⁹ NJA 2005 s. 712 s. 723 f.

⁴⁰ Se 29 kap. 2 § 8 p. BrB.

⁴¹ Prop. 2002/03:53 s. 111.

⁴² Ibid. s. 70, 112.

3.5 Brottsskadeersättning

Barn som bevittnar våld mellan sina föräldrar kan ha rätt till en särskild form av *brottsskadeersättning* med stöd av 9 § 1 st. BrSkL. Brottsskadeersättning betalas till ett barn som bevittnat brott som varit ägnat att skada tryggheten hos barnet i förhållande till en närstående person, trots att barnet inte själv anses ha blivit utsatt för ett brott i straffrättslig eller skadeståndsrättslig mening. För att ersättningen ska utgå krävs en fällande dom avseende det brott som barnet bevittnat. Vidare krävs att det i förundersökningen finns dokumenterat att barnet i fråga har sett eller hört brottet.⁴³

Bestämmelsen infördes år 2006 i syfte att de traumatiska känslor och reaktioner som följer av bevittnandesituationen ska tas på allvar och bekräftas, trots att traumat inte alltid är medicinskt påvisbart och således ger barnet målsägandestatus enligt bestämmelsen om misshandel. Det framfördes vid införandet av bestämmelsen att ”om rätten till ersättning knyts till brottsskadelagens reglering och benämns brottsskadeersättning, markeras att även de barn som utsätts för att bevittna brott är att betrakta som offer för brott.” De processuella befogenheter som är förenade med målsägandestatus och de skadeståndsrättsliga principer som gäller om man direkt utsätts för ett brott ansågs dock inte lämpliga att ”rubba utan mycket goda skäl”.⁴⁴

Huruvida bestämmelsen fått önskat genomslag i praktiken är en annan fråga. I en rapport från Rädda barnen framkom att det föreligger stora brister i dokumentationen avseende barn som bevittnat våld i hemmet. Barnens namn, personnummer samt var de befunnit sig när våldet pågick redovisas sällan utan istället ligger fokus på den utsatta vuxna personen. Rapporten visar att endast 17 % av barnen som bevittnar våld omnämns i de granskade polisanmälningarna med namn och/eller ålder samt uppgifter om var barnet

⁴³ Dereborg & Lindeblad, *Brottsskadelagen*, kommentaren till 9 §.

⁴⁴ Prop. 2005/06:166 s. 22 ff.

befunnit sig när våldet pågick. Resterande polisanmälningar som Rädda barnen tagit del av uppfyller således inte kriterierna avseende tillräcklig bevisning för att ersättning ska kunna utgå. Rapporten framställer också att den vanligaste anledningen till avslag på brottsskadeersättning är just bristen på tillräcklig bevisning som styrker att barnet verkligen bevittnat det aktuella våldet.⁴⁵

3.6 Brottsoffer och målsägande

Brottsoffer och målsägande är två olika begrepp som inte ska sammanblandas. I dagligt tal används begreppet *brottsoffer* om den som blivit utsatt för ett brott och man syftar då till den som fysiskt, psykiskt eller ekonomiskt lidit någon form av skada. Termen förekommer varken i den straff- eller processrättsliga lagstiftningen. Däremot återfinns termen i 5 kap. 11 § SoL som uttryckligen slår fast att socialnämnden särskilt ska beakta att ett barn som bevittnar våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.⁴⁶ Här omfattas såväl direkta som indirekta offer och bestämmelsen markerar vikten av att brottsoffer får det stöd och den hjälp de behöver.⁴⁷

Den juridiska beteckningen för detsamma är *målsägande*, ett processuellt begrepp som definieras i 20 kap. 8 § rättegångsbalken, RB. Fjärde stycket stadgar att ”målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada”. Målsägandebegreppets innebörd har ägnats åtskillig uppmärksamhet i doktrinen och sammantaget kan sägas att begreppet framstår som vagt och mångtydigt. Regeln förutsätter emellertid att en brottslig gärning ägt rum för att någon ska få status som målsägande och vidare kunna göra processrättsliga regler gällande.⁴⁸

⁴⁵ Nordin (2009) s. 7, 11.

⁴⁶ Se 5 kap. 11 § 4 st. SoL.

⁴⁷ Lundgren & Sunesson, *Nya sociallagarna*, kommentaren till 5 kap. 11 §.

⁴⁸ Heuman (1973) s. 33 f.

4 FN:s barnkonvention

4.1 Inkorporering i svensk rätt

FN:s barnkonventionen tillkom år 1989. Året därpå ratificerade Sverige konventionen i sin helhet och har således förbundit sig att folkrättsligt följa den.⁴⁹ Den 1 januari 2020 inkorporerades barnkonventionen i svensk lag, vilket innebär att hela konventionen i fråga togs in i den nationella lagstiftningen och kan åberopas i rättstillämpningen.⁵⁰

4.2 Innehåll

Barnkonventionen innehåller totalt 54 artiklar om mänskliga rättigheter för barn. Barnkonventionen definierar ”barn” som varje människa under 18 år och den bärande tanken som genomsyrar konventionens alla artiklar är att barn är fullvärdiga människor med egna rättigheter. Rättigheterna tar utgångspunkt i barns speciella utsatta situation och sårbarhet samt har en tydlig målsättning att skydda barns intressen och tillgodose barns behov på alla nivåer i samhället.⁵¹ De konventionsanslutande staterna åläggs det yttersta ansvaret att se till att barn får sina rättigheter enligt konventionen förverkligade.⁵²

Konventionen innehåller fyra grundläggande principer som är vägledande för hur helheten ska tolkas. Principerna återfinns i artikel 2, 3, 6 och 12 och bygger i sin korthet på tanken om icke-diskriminering, principen om barnets bästa, principen om rätt till liv och överlevnad samt åsiktsfrihet och rätten att bli hörd.⁵³ I frågan om barn som bevittnar våld mellan närstående blir artikel 19 särskilt viktig att beakta.

⁴⁹ Prop. 1989/90:107.

⁵⁰ Rskr. 2017/18:389.

⁵¹ Se till exempel CRC *Preamble*.

⁵² Se CRC art. 4.

⁵³ Barnombudsmannen, ”Barnkonventionen – artiklar och grundprinciper”.

4.2.1 Artikel 19

Av artikel 19.1 framgår varje barns rätt att skyddas mot alla former av fysiskt och psykiskt våld.⁵⁴ Mot bakgrund av den omfattning och intensitet av våld som utövas mot och kring barn har FN:s barnrättskommitté avlagt en allmän kommentar till artikel 19 i barnkonventionen.⁵⁵ Av den framgår att våld mot barn aldrig kan rättfärdigas och det gäller utan undantag.⁵⁶

I ett försök att definiera begreppet ”våld” betonar kommittén vikten av att bortse från vad som i allmänt språkbruk förstås som våld, nämligen enbart fysisk skada och/eller avsiktlig skada. Våld mot barn måste ses ur ett bredare perspektiv och man kan inte bortse från den skada och de konsekvenser även icke fysiskt våld kan medföra. Även handlingar som inte innefattar direkt fysiska eller avsiktliga moment kan vara våld.⁵⁷ Barnrättskommittén definierar psykiskt våld som ”psykisk misshandel, psykiska övergrepp, verbala kränkningar och känslomässiga övergrepp eller emotionell vanvård”. Kommittén anger även uttryckligen att psykiskt våld också innefattar exponering för våld i hemmet.⁵⁸

⁵⁴ Se CRC art. 19.

⁵⁵ CRC/C/GC/13 p. 2.

⁵⁶ Ibid. p. 61.

⁵⁷ Ibid. p. 4.

⁵⁸ Ibid. p. 21 e).

5 Stöd för och invändningar emot ett starkare skydd

5.1 Remissyttranden gällande SOU 2019:32

Utredningen, SOU 2019:32, föreslår att det införs en ny straffbestämmelse i brottsbalkens fjärde kapitel. Förslaget innebär att den som begår en brottslig handling mot en närstående person ska kunna dömas för *barnfridsbrott*, om gärningen bevittnas av ett barn och är ägnad att skada barnets trygghet eller tillit i förhållande till gärningspersonen eller till den som utsatts.⁵⁹ Bland de tillfrågade instansernas remissyttranden kan synpunkter, som talar för och emot en kriminalisering och således ett starkare skydd för de utsatta barnen, utläsas.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset välkomnar, tillsammans med bland annat Brottsoffermyndigheten och Barnombudsmannen, utredningens förslag och tillstyrker dem i sin helhet.⁶⁰ Brottsoffermyndigheten konstaterar att en kriminalisering skulle ge bättre verktyg för att uppmärksamma och stoppa våldet riktat mot barn. Vidare skulle den nya regleringen, ur ett brottsofferperspektiv, ha ett viktigt signalvärde.⁶¹ Barnombudsmannen väljer att utveckla vissa ståndpunkter i utredningen närmare. Barnombudsmannen konstaterar att begreppet *uppleva* hade varit att föredra framför begreppet *bevittna* eftersom barn kan påverkas av våldet även om de inte hört eller sett själva handlingen utan enbart konsekvenserna av det. Det exemplifieras med fallet om ett barn kommer hem och ser spår av våldet i form av sönderslagna möbler. Barnombudsmannen menar att man bör

⁵⁹ SOU 2019:32 s. 18.

⁶⁰ Stiftelsen Allmänna Barnhuset, remissyttrande gällande SOU 2019:32, s. 1.

⁶¹ Brottsoffermyndigheten, remissyttrande gällande SOU 2019:32, s. 1 f.

utvärdera begrepps användningen för att undvika en alltför snäv tolkning samt undersöka möjligheten att utvidga begreppet ytterligare.⁶²

Sveriges advokatsamfund anser att förslaget måste kompletteras under lagstiftningsberedningen i syfte att bättre sörja för misstänkta och tilltalades rättssäkerhet. De nämner bland annat frågan om att tydliggöra utpekandet av vilka personkategorier som kan anses omfattas av begreppet ”närstående” i syfte att säkerställa förutsägbarhet avseende det straffbara området.⁶³

Slutligen finns remissinstanser som anser att de skäl som utredningen framställt inte är helt övertygande. Brottsförebyggande rådet, Brå, menar att det finns starka skäl till att öka skyddet och stödet för barn i utsatta situationer inklusive de som bevittnar våld mellan närstående. Vidare konstaterar Brå att införandet av ett barnfridsbrott kan vara ett led i ett förstärkt arbete, samtidigt som andra och viktigare åtgärder bör tas utanför straffrättens område, exempelvis genom att förstärka sociala system och insatser. Brå poängterar att utredningen visar att det endast är en liten del av de barn som drabbas av våld i hemmet som överhuvudtaget får något stöd från myndigheterna, varför Brå anser att detta torde vara samhällets stora utmaning på området.⁶⁴

⁶² Barnombudsmannen, remissyttrande gällande SOU 2019:32.

⁶³ Sveriges advokatsamfund, remissyttrande gällande SOU 2019:32, s. 2.

⁶⁴ Brå, remissyttrande gällande SOU 2019:32, s. 1.

6 Analys

6.1 Våldets konsekvenser

Att som barn få växa upp i en god miljö under trygga förhållanden utan våld och övergrepp är en rättighet som varje barn i Sverige tillförsäkras i såväl nationell lagstiftning som i barnkonventionen. Ändå är förekomsten av barn som bevittnar våld mellan närstående beklämmande vanlig.

Konsekvenserna som följer av bevittnandet av våld talar sitt tydliga språk. Det kan vara direkt livsfarligt för ett barn att tvingas uppleva våld på hemmaplan. Att barn som bevittnar våld i hemmet löper en 30 till 60 procent högre risk att själv utsättas för allvarligt våld är skrämmande läsning och rimmar illa med vår nationella lagstiftning som uttryckligen föreskriver att barn ska få växa upp i en våldsfri miljö. De konsekvenser som nämns i framställningen är så pass allvarliga att de riskerar bli avgörande för hela barnets framtida hälsa och trygghet. Det är faktum vi inte kan blunda för.

Då de drabbade barnen riskerar att föra beteendet vidare i framtida parrelationer blir ”våldcykeln-teorin” viktig att uppmärksamma. Weinehalls framställning är lika viktig att belysa som den är otäck att ta itu med. Alla deltagande söner i intervjustudien hade någon gång brukat våld mot en flickvän. Det är enligt studien högst sannolikt, om inte helt fullkomligt uppenbart, att våldet, på ett eller annat sätt, överförs mellan generationer och problemet låter sig fortgå i all oändlighet. Oavsett hur övertygad man är av teorin i sig bekräftas i alla fall hypotesen om att våld föder våld. När våldsbeteendet rättfärdigas och lärs in via familjen skapas normer och attityder om hur ett parförhållande ska se ut. Därför blir det viktigt att ta ställning i denna fråga och belysa bevittnandesituationen som rättsligt fel, för att undvika att mönstret upprepar sig i framtiden. Låt oss inte underskatta lagstiftarens möjlighet att förändra beteenden och synsätt hos befolkningen. Ju tidigare dessa tankar implementeras desto bättre.

Även ur ett feministiskt perspektiv är "våldscykeln" viktig att diskutera. Teorin menar också att den våldsutsatta kvinnans roll överförs mellan generationer, vilket innebär att döttrar till våldsutsatta mammor riskerar ta med sig offerrollen senare i livet och med den kommer en nedärvd sårbarhet. Kanske består offerrollen i att tolerera våldet eller i att välja aggressiva partners. Oavsett i vilken skepnad offerrollen visar sig framstår dessa kvinnor som delaktiga i framkallandet av sitt eget lidande. Resonemanget blir problematiskt eftersom det skuldbelägger offret i en framtida våldssituation och avleder uppmärksamheten från det faktiska problemet, nämligen kvinnors underordnade ställning i förhållande till män.

6.2 Sammanfattning av rättsläget

Under de brottskategorier som presenterats i uppsatsen kan utläsas att ett barn som bevittnar våld mellan närstående inte har någon möjlighet att nå straffrättslig status som målsägande. Barnen går således miste om de processuella rättigheter som en målsägandestatus medför. Barnagärförbudet som Sverige stoltserat med i 40 år omfattar fler former av våld än vad de straffrättsliga bestämmelserna i brottsbalken gör. Barnagärförbudet täcker emellertid både handlingar av fysisk karaktär samt annan kränkande behandling, men saknar en straffrättslig sanktion för den som bryter mot förbudet. Våldet är således olagligt, men inte straffbart. Man kan fråga sig vad det sänder för signaler. Misshandelsbestämmelsen som föreskrivs i 3 kap. 5 § BrB omfattar i regel inte de utsatta barnen och genom NJA 2005 s. 712 fastslås att en bevittnandesituation inte utgör brottet ofredande. Det finns vidare inget brott i svensk lag som uttryckligen tar sikte på situationen, varför dessa barn faller mellan stolarna.

Frågan är i vilken ände av problemet man bör börja. Tystnadskulturen som råder tillsammans med barnens starka lojalitet gentemot sina föräldrar leder till att våldet många gånger tigs ihjäl och möjliggör ett fortsatt våldsutövande. För även i nästa generation kommer våldet att tigas ihjäl,

barn kommer fortsatt vara lojala mot sina föräldrar och strukturen kommer att upprepas. Problemet kommer fortsätta hamna i skymundan om inte tystnaden bryts.

Dagens lagstiftning framstår problematisk med tanke på att vissa former av våld mot barn inte räknas som ett brott enligt svensk lag. Det rättsliga skydd för barn som utsätts för våld innefattar enbart de former av våld som ingår i de allmänna straffbestämmelserna. Psykiskt våld, i den bemärkelse att bevittna våld, faller helt utanför radarn.

Lagstiftaren har dock bekräftat att bevittna våld är en traumatisk upplevelse som resulterar i allvarlig skada för barns framtida hälsa och utveckling. Mot bakgrund av detta har tre lagändringar införts: straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 p. BrB, 9 § 1 st. BrSkL som under vissa förutsättningar ger barnen ifråga rätt till brottsskadeersättning samt 5 kap. 11 § 4 st. SoL som ger barn som bevittnat våld mellan närstående status som brottsoffer. Det kan således utläsas en vilja att stärka barnens rättsliga ställning i frågan.

Vidare ges barnkonventionen status som svensk lag den 1 januari 2020. Beslutet innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av konventionen. En inkorporering bidrar till att synliggöra barns rättigheter och på så sätt skapas en starkare grund för ett tydligare barnperspektiv inom all offentlig verksamhet. Artikel 19 slår fast att barn har rätt att skyddas mot alla former av våld, inklusive exponering för våld i hemmet, och lämnar inget utrymme för någon form av legaliserat våld mot barn. Barnkonventionen är tydlig i sin målsättning och ställer höga krav, varför svensk lagstiftning måste förändras för att vara förenlig med konventionen beträffande barns rättigheter.

6.2.1 Misshandel

Misshandelsbestämmelsen i BrB är bristfällig i flera delar. För det första brister bestämmelsen i sin hänsyn till att barnet befinner sig i en särskilt

utsatt situation och till barnets beroendeställning gentemot föräldern. Barn är extra skyddslösa och sårbara eftersom de söker tröst hos samma person som orsakar de skrämmande och farliga känslorna. En annan omständighet som inte beaktas tillräckligt är att barnet utsätts för bevittnande av våld i det egna hemmet, den plats där barnet ska söka trygghet. Familjen och hemmet är den naturliga miljön för barns utveckling och det säger sig självt att utvecklingen rubbas om hemmiljön präglas av våld. Vidare råder ett tydligt vuxenperspektiv i brottmål idag, vilket blir uppenbart i bestämmelsen om misshandel. Samma bestämmelse gäller för både barn och vuxna vilket innebär att man i princip ställer samma krav på ett barn som en vuxen vad gäller förmågan att beskriva och exemplifiera kriterierna för bestämmelsen. Barn ges således inte samma straffrättsliga skydd som den vuxna ges, med tanke på att ett barn inte har samma utvecklade förmåga att beskriva exempelvis smärta. Vad som anses lindrigt när det utövas mot en vuxen människa bör nödvändigtvis inte bedömas som lindrigt när det utövas mot ett barn.

För det andra anser jag att man inom rättsväsendet har en syn på ett trauma som ett enhetligt ting. Att traumat är *ett* trauma och att var och en som genomlider traumat upplever samma sak. Vad som bör lyftas är att ett trauma kan upplevas olika och att barn, ifrågavarande fall, kan bearbeta traumat på olika sätt. Det är många faktorer som spelar in och påverkar hur barn hanterar och tolkar våld. Vad bevittnande-traumat dock verkar ha gemensamt bland alla som upplevt det är en enorm rädsla och stark ångest. Dessvärre är starka känslor av rädsla eller ångest inte något som alltid är medicinskt påvisbart. Psykiskt våld går inte att ta på och syns inte utanpå kroppen. Effekten av detta blir att förutsättningarna att lagföra någon för misshandel mot barn i förevarande fall är begränsat. Trots att det tydligt framkommer att den psykiska påfrestningen kan vara mer skadligt för ett barn att uppleva än att själv utsättas för fysiskt våld.

6.2.2 Ofredande och NJA 2005 s. 712

HD konstaterar i NJA 2005 s. 712 att det inte finns tillräckliga skäl för att utvidga ofredandebestämmelsen i 4 kap. 7 § BrB att även omfatta barn som bevittnat våld mellan sina föräldrar. Det framgår att det saknas stöd i praxis att bedöma situationen som sådan. Trots detta är HD en prejudikatinstans i svensk rätt, vilket innebär att rättspraxis från HD är vägledande för framtida fall av liknande karaktär. Ifrågavarande fall hade således HD en chans att skapa ny praxis till barnens fördel, vilket HD valde att inte göra.

Istället argumenterade HD för att en sådan tolkning skulle leda till gränsdragningsproblematik vid liknande fall när någon har upplevt obehag till följd av att de kommit att bevittna ett våldsbrott. Denna påstådda gränsdragningsproblematik framstår som bristfällig. Uppsatsen har tidigare anfört att barns bevittnande av våld är en central del av barnens vardag och barnen lever således mitt i våldet. Våldet bör därför inte ses som isolerade eller enstaka händelser. Därutöver försiggår våldet inom hemmets fyra väggar och våldsutövaren är någon som står barnet nära, vilket innebär att barnet befinner sig i en skyddslös och särskilt utsatt position. Att en person i ett annat fall vid enstaka tillfälle upplever ett obehag till följd av att ha bevittnat ett våldsbrott, exempelvis ett krogslagsmål, är inte jämförbart med ett barn som lever i våldets ständiga närvaro. Att bevittna ett krogslagsmål skulle troligtvis inte föra med sig samma ömmande omständigheter, det vill säga den konstanta känslan av en våldsam tillvaro. Gränsdragningsproblematiken framstår följaktligen som ihålig, eftersom de två situationerna inte är jämförbara.

Ett annat argument som domstolen framför är att en fällande dom avseende ofredande mot barnen skulle innebära dubbelbestraffning, med hänvisning till straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 p. BrB. Självfallet innebär en tillämpning av båda bestämmelserna med grund i samma omständigheter en dubbelbestraffning. Emellertid står det domaren fritt att välja att inte tillämpa straffskärpningsgrunden, eftersom domaren enligt svensk rätt inte är bunden av det lagrum som åklagaren åberopar enligt 30 kap. 3 § RB.

Således konstruerar HD genom en sådan tolkning ett problem som inte existerar.

6.2.3 Straffskärpningsregel

Effekten av straffskärpningsregeln i 29 kap. 2 § 8 p. BrB blir relevant att diskutera utifrån ett barnperspektiv. Den bakomliggande tanken till införandet av regeln var god. Lagstiftaren ansåg det vara nödvändigt att tydliggöra och markera att det barnen utsätts för inte är acceptabelt. Ur ett barnperspektiv måste det anses vara positivt att barnen kom att uppmärksammas genom att situationen fått utrymme i lagen. Regeln har dock enbart betydelse för straffvärdet för den tilltalade, medan barnet, vilket är en förutsättning för regelns tillämplighet, inte erhåller något självständigt skydd genom bestämmelsen. Återigen hamnar fokus på fel ställe. Om bevittnandet däremot betraktas som ett självständigt brott, som exempelvis ett ofredande, skulle barnet få status som målsägande och tillskrivas de processuella befogenheter som följer av målsägandestatus.

6.2.4 Brottsskadeersättning

Införandet av brottsskadeersättningen är onekligen ett viktigt bidrag till att synliggöra de drabbade barnens utsatthet. Det huvudsakliga syftet med bestämmelsen var att genom ekonomisk kompensation ge barnen en känsla av upprättelse och bekräftelse för vad de tvingats utstå. Lagstiftaren var dock noggrann med att klargöra att införandet av möjligheten till brottsskadeersättning inte ska förväxlas med att barnen är offer för brott även i straffrättslig mening. Barnen tillskrivs således inte målsägandestatus och erhåller inga processuella befogenheter.

Rädda barnens rapport gällande antalet brottsskadeersättningar som faktiskt betalas ut visar att syftet bakom bestämmelsen uppenbarligen inte fått den önskade effekt man sökte. Det framkommer att den vanligaste orsaken till att ersättningen inte kan utgå är att barnens berättelser inte är tillräckligt

dokumenterade i polisrapporterna, vilket är en förutsättning för att barnet ska få rätt till ersättning. Om barnen istället skulle ges målsägandestatus, är det inte omöjligt att tänka att barnen automatiskt skulle synas på ett annat sätt i anmälningar och förundersökningar. Om det vore ett brott att utsätta ett barn för bevittnande av våld skulle dokumentationen kring barnen och deras närvaro troligtvis garanteras i högre utsträckning. Om den rådande normen var sådan skulle det bli en skyldighet att utreda barnens situation närmare, till skillnad från idag då det snarare verkar vara en ren tillfällighet huruvida dokumentationen är tillräcklig eller ej.

6.2.5 Ge barn som bevittnar våld status som målsägande

All forskning pekar på att barn far illa och påverkas starkt av att bevittna våld och lagstiftaren har uppenbarligen förstått att bevittnandet är skadligt för dessa barn med hänvisning till lagändringarna i BrB, SoL och BrSkL. Men eftersom erkännandet endast gäller civilrättsligt, erhåller dessa barn inget straffrättsligt skydd.

Om barn som bevittnat våld istället ges status som målsägande skulle barnets rättsliga ställning tydliggöras. De processrättsliga reglerna som aktualiseras för någon med målsägandestatus ger bland annat rätt till ett juridiskt biträde och en möjlighet att själv anmäla brottet. Följaktligen skulle barnet i praktiken bli mindre beroende av att den person som själv drabbats av det direkta våldet anmäler händelsen. Barnets ställning hade synliggjorts i förundersökningen och i en eventuellt efterföljande rättegång. Därtill skulle signalen från samhället bli tydligare och förhoppningsvis en nolltolerans mot våld bli norm. Även barnet ifråga skulle ges signaler i tidig ålder om vad som är rätt och fel.

6.3 Stöd för och invändningar emot ett starkare skydd

Flertalet remissinstanser är positivt inställda till utredningens förslag om införandet av *barnfridsbrott*. En kriminalisering av ett beteende eller en handling görs av många anledningar. En anledning är just den att signalera från lagstiftarens sida att handlingen eller beteendet är felaktigt och inte ska accepteras av samhället. Vidare skulle signalen att barns upplevelser tas på allvar bli tydligare från lagstiftarens sida till det drabbade barnets fördel, sett ur ett brottsofferperspektiv. Därtill är jag av uppfattningen att utforma bestämmelsen till att *uppleva våld* istället för att *bevittna våld*, i anslutning till Barnombudsmannens ståndpunkt. Att uppleva våld innefattar fler situationer vilket minskar risken för att diffusa iakttagelser faller utanför straffbestämmelsens tillämpningsområde. Brå menar att andra åtgärder i utanför straffrättens område bör prioriteras, i form av exempelvis förstärkta sociala insatser, men det ena behöver inte utesluta det andra. Barn saknar i regel förmåga att göra anspråk på sina rättigheter på grund av sin ålder, så det starkare skydd som uppsatsen argumenterar för hamnar i slutändan ändå i staten och socialtjänstens händer.

Trots Advokatsamfundets invändning om ett tydligare utpekande av ”närstående” för att säkerställa rättssäkerheten förstår jag remissinstansen som huvudsakligen positiv till en kriminalisering. Än så länge har inte slutbetänkandet blivit ett faktiskt lagförslag, varför det fortfarande finns tid att formulera bestämmelsen att främja förutsägbarhet och transparens för både den misstänkte eller tilltalade och barnen ytterligare. Förutsägbarhet är en viktig beståndsdel i rättslig säkerhet och måste självklart föreligga för att bestämmelsen ska vara ändamålsenlig.

7 Sammanfattande slutsatser

Syftet med studien var att undersöka vilket straffrättsligt skydd som finns för barn som bevittnar våld samt hur detta skydd är förenligt med barnkonventionen. Uppsatsen har konstaterat en frånvaro av ett straffrättsligt skydd avseende barn som bevittnar våld mellan närstående och således är skyddet inte förenligt med barnkonventionen. Barns rätt till ett heltäckande skydd mot både fysiskt och psykiskt våld fastställs i barnkonventionens artikel 19, varav exponering för våld i hemmet omfattas av psykiskt våld.

Studien påvisar de brister som finns i vår nuvarande lagstiftning. Det finns ingen separat brottsrubricering som omfattar situationen och de drabbade barnen inryms inte heller under de presenterade brottskategorierna. Följaktligen betraktas barnen inte som målsägande och går miste om de processuella rättigheter som följer av en rättslig process.

Att låta barn bevittna våld i hemmet är en form av psykiskt våld och ett allvarligt samhällsproblem, vi bör agera därefter. Staten har ett ansvar enligt barnkonventionen att tillgodose alla barns rättigheter och erkänna barn som självständiga rättighetsbärare. Ett avgörande steg i rätt riktning är att erkänna barn som bevittnar våld som målsägande. Vi har länge blundat för den utbredda problematiken vilket resulterat i att vi svikit 210 000 barn i Sverige. Det är 210 000 barn för många.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Utredningsbetänkanden

SOU 2001:72 Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda.

Ds 2004:56 Barnen i brottets skugga.

SOU 2019:32 Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar våld mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord.

Propositioner och riksdagsskrivelser

Kungl. Maj:ts proposition 1962:10.

Proposition 1978/79:67 Om förbud mot aga.

Proposition 1989/90:107 Om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter.

Proposition 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer.

Proposition 2005/06:166 Barn som bevittnat våld.

Riksdagsskrivelse 2017/18:389.

Elektroniska källor

Barnombudsmannen, ”Barnkonventionen – artiklar och grundprinciper”,
<<https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/>>, senast besökt 2019-12-17. [cit. Barnombudsmannen, ”Barnkonventionen – artiklar och grundprinciper”]

Barnombudsmannen, remissyttrande gällande SOU 2019:32, Dnr 2019-0203-1, författad av Dahlin, Elisabeth, 5 september 2019,
<<https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/nya-remissvar/2019/09/straffrattsligt-skydd-for-barn-som-bevittnar-brott-mellan-narstaende/>>, senast besökt 2019-12-17. [cit. Barnombudsmannen, remissyttrande gällande SOU 2019:32]

Brottsförebyggande rådet, remissyttrande gällande SOU 2019:32, Dnr 0235/19, författad av Borschos, Björn & Philp, Märta, 25 september 2019, <https://www.bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70e9816a/1569495036276/2019_Straffrattsligt_skydd_for_barn_som_be vittnar_brott_mellan_nars_tae nde.pdf>, senast besökt 2019-12-17. [cit. Brå, remissyttrande gällande SOU 2019:32]

Brottsoffermyndigheten, remissyttrande gällande SOU 2019:32, Dnr 06181/2019, författad av Hjerppe, Ulf & Selin, Fredrik, 19 september 2019, <<https://www.brottsoffermyndigheten.se/Filer/Remissvar/Remissvar%20-%20barn%20som%20bevittnar%20brott.pdf>>, senast besökt 2019-12-17. [cit. Brottsoffermyndigheten, remissyttrande gällande SOU 2019:32]

Stiftelsen Allmänna Barnhuset, remissyttrande gällande SOU 2019:32, författad av Landberg, Åsa, 18 september 2019, <<http://www.allmannabarnhuset.se/wp-content/uploads/2019/09/Remissvar-Barn-som-bevittnar-v%C3%A5ld-Stiftelsen-Allm%C3%A4nna-Barnhuset.pdf>>, senast besökt 2019-12-17. [cit. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, remissyttrande gällande SOU 2019:32]

Sveriges advokatsamfund, remissyttrande gällande SOU 2019:32, Dnr R-2019/1173, författad av Edwall Insulander, Mia, 13 september 2019, <https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/remissvar/690960_20190913154757.pdf>, senast besökt 2019-12-17. [cit. Sveriges advokatsamfund, remissyttrande gällande SOU 2019:32]

UN Committee on the Rights of the Child, *General comment No. 13 (2011) The right of the child to freedom from all forms of violence*, 18 april 2011, CRC/C/GC/13, <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.13_en.pdf>, senast besökt 2019-12-17. [cit. CRC/C/GC/13]

Wahlgren, Jennie, ”Regeringens förslag: Straffbart när barn tvingas bevittna våld”, SVT nyheter, 10 november 2017, <<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/orebro/lofven-presenterar-regeringsforslag-i-karlskoga>>, senast besökt 2019-12-17. [cit. Wahlgren (2017)]

Litteratur

Andersson, Gunvor & Aronsson, Karin (red.), ”Livsdramer, Kunskap och barnets röst” i: Andersson, Gunvor, Aronsson, Karin (red.), Hessle, Sven, Hollander, Anna & Lundström, Tommy, *Haverier i social barnvård? Fem fallstudier*, Gothia AB, Stockholm, 2004, s. 204. [cit. Andersson & Aronsson (2004)]

Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne & Wersäll, Fredrik, *Brottsbalken*, (29 oktober 2019, Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo), kommentaren till 3 kap. 5 §, under rubriken Den brottsliga handlingen. [cit. Bäcklund m.fl., *Brottsbalken*, kommentaren till 3 kap. 5 §]

Dereborg, Anders & Lindeblad, Ann-Christine, *Brottsskadelagen* (2014:322), (1 mars 2018, 1 uppl., Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo), kommentaren till 9 §, under rubriken Allmänt om bestämmelsen. [cit. Dereborg & Lindeblad, *Brottsskadelagen*, kommentaren till 9 §]

Eriksson, Maria (red.), *Barn som upplever våld – nordisk forskning och praktik*, Gothia Förlag, Stockholm, 2007. [cit. Eriksson (2007)]

Frisk, Katarina, *Anmälningarna som försvann: en kartläggning av hur polis och socialtjänst uppmärksammar barn som lever med våld i familjen: kortrapport från Rädda barnen*, Rädda barnen, Stockholm, 2003. [cit. Frisk (2003)]

Heuman, Lars, *Målsägande*, Norstedt, Stockholm, 1973. [cit. Heuman (1973)]

Janson, Staffan & Almqvist, Kjerstin, ”Barn som bevittnat våld – en utsatt grupp som är alltför lite uppmärksammas”, i: *Läkartidningen*, 2000, volym 97, nr 38, s. 4094–4099. [cit. Janson & Almqvist (2000) *Läkartidningen*]

Janson, Staffan, Andersson-Gäre, Boel & Blennow, Margareta, ”Är barnen fortfarande osynliga vid familjevåld?”, i: *Läkartidningen*, 2008, volym 105, nr 14, s. 1027–1028. [cit. Janson, Andersson-Gäre & Blennow (2008) *Läkartidningen*]

Lundgren, Lars & Sunesson, Per-Anders, *Nya sociallagarna*, (21 januari 2019, 32 uppl., Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo), kommentaren till 5 kap. 11 §, under rubriken Kommentar. [cit. Lundgren & Sunesson, *Nya sociallagarna*, kommentaren till 5 kap. 11 §]

Metell, Barbro, Eriksson, Maria, Isdal, Per, Lyckner, Birgitta & Råkil, Marius, *Barn som ser pappa slå*, Gothia Förlag, Stockholm, 2001. [cit. Metell m.fl. (2001)]

Nordin, Jenny, *Utan upprättelse – vem ser barn som bevittnat våld i hemmet*, Rädda barnen, Stockholm, 2009. [cit. Nordin (2009)]

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – ämne, material, metod och argumentation*, 4 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2018. [cit. Sandgren (2018)]

Schiratzki, Johanna, *Barnrättens grunder*, 7 uppl., Studentlitteratur AB, Lund, 2019. [cit. Schiratzki (2019)]

Lönnerblad, Veronique, *Vem skyddar mig från våld? Barns egna berättelser om våld i hemmet och önskan om upprättelse*, Unicef Sverige, Stockholm, 2018. [cit. Lönnerblad (2018)]

Walin, Gösta, Vängby, Staffan, Singer, Anna & Jänträ-Jareborg, Maarit, *Föräldrabalken*, (5 juni 2018, Zeteo, www.wolterskluwer.se/zeteo), kommentaren till 6 kap. 1 §, under rubriken Kommentar.
[cit. Walin m.fl., *Föräldrabalken*, kommentaren till 6 kap. 1 §]

Weinehall, Katarina, *Att växa upp i våldets närhet: ungdomars berättelser om våld i hemmet*, Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet, 1997.
[cit. Winehall (1997)]

Överlien, Carolina, *Våld i hemmet – barns strategier*, 1 uppl., Gleerups, Malmö, 2012. [cit. Överlien (2012)]

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2005 s. 712